

УДК 37.035:172.4 „195/198”

Лях О.В.

**ВІДОБРАЖЕННЯ ПИТАНЬ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНОГО
ВИХОВАННЯ У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОМУ МІСЯЧНИКУ
„РАДЯНСЬКА ШКОЛА” (50-80-ТІ РОКИ ХХ СТ.)**

Постановка проблеми. У Радянському Союзі питання виховання підростаючого покоління у дусі дружби народів, поваги до представників інших національностей завжди посідало чільне місце у системі усієї навчально-виховної роботи у різних типах навчальних закладів. У повоєнні роки воно постало ще гостріше у зв'язку із загостренням ідеологічної боротьби між країнами соціалістичного і капіталістичного таборів. Шкільні колективи радянської України, піонерські та комсомольські організації проводили активну роботу у цьому напрямку, нагромадили величезний досвід у галузі

інтернаціонального виховання. Велику роль у становленні теорії інтернаціонального виховання і поширенні досвіду відігравали науково-педагогічні часописи. Одним з них був науково-педагогічний журнал „Радянська школа”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням інтернаціонального виховання у радянській педагогічній теорії приділяли увагу О.Большой, В.Заслуженюк, О.Опаленик, В.Панібудьласка, В.Фарфоровський та багато інших. У їхніх працях розкривалися методологічні, теоретико-педагогічні та організаційно-методичні основи інтернаціонального виховання у загальноосвітніх школах України.

У сучасній педагогічній теорії проблеми виховання підростаючого покоління у дусі дружби народів досліджують О.Безкоровайна, Л.Гончаренко, О.Грива, О.Гуренко, А.Джуринський, В.Присакар та ін. Щоправда, зі зміною часів зникло поняття „інтернаціональне виховання”, але його замінили інші: „полікультурне виховання”, „поліетнічне виховання”, „виховання міжнаціональних відносин”.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що проблема інтернаціонального виховання не була предметом сучасних історико-педагогічних досліджень. Оскільки науково-педагогічний місячник „Радянська школа” зробив значний внесок у розвиток педагогічної думки України, вважаємо за потрібне узагальнити відображений у ньому досвід інтернаціонального виховання.

Формулювання цілей статті. На основі аналізу статей, опублікованих у журналі „Радянська школа” у 50-60-тих роках ХХ ст. визначити його роль у становленні теорії інтернаціонального виховання в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. „Радянська школа” – науково-педагогічний місячник, орган Міністерства освіти УРСР, виходив у Києві з 1945 року як продовження „Комуністичної освіти” (1931-1941). Журнал був призначений для вчителів різних типів шкіл і містив статті з питань організації народної освіти, педагогіки і психології, педагогічної освіти, практики навчально-виховної роботи у загальноосвітніх школах усіх типів тощо. Авторами статей були вчителі та директори середніх шкіл, міністри освіти України й інших союзних республік та їх заступники, завідувачі міськими відділами народної освіти, піонервожаті, аспіранти кафедр педагогіки, викладачі вищих навчальних закладів, слухачі Вищої партійної школи при ЦК КПУ, доктори і кандидати педагогічних наук, наукові співробітники НДІ УРСР, представники міських органів самоврядування.

Аналізуючи випуски журналу „Радянська школа”, бачимо, що в 40-ві роки ХХ ст. питання інтернаціонального виховання не висвітлювалося. Ймовірно, це пов'язано з умовами повоєнного часу. Але вже на початку 50-х років починають з'являтися статті на тему інтернаціонального виховання підростаючого покоління. Усього за 50-ті – 80-ті рр. ХХ ст. у журналі „Радянська школа” виявлено 57 статей, у яких інтернаціональне виховання висвітлювалося з тієї чи іншої сторони. У 50-ті роки кількість статей становила усього 5, у 60-ті – вже 11, у 70-ті – 24, а у 80-ті – 17.

Предметом статей ставали різні аспекти інтернаціонального виховання. Це і теорія інтернаціонального виховання, і виховання під час вивчення певних навчальних предметів та у позакласній діяльності (тут найбільше уваги приділялося діяльності клубів інтернаціональної дружби).

Аналіз статей дає уявлення про завдання інтернаціонального виховання, серед яких найважливішими були: виховання любові, поваги та дружнього ставлення до людей усіх національностей; встановлення братніх зв'язків з трудящими всіх країн; розкриття ленінських принципів національної політики КПРС; утвердження у свідомості кожного юнака та дівчини поняття інтернаціональної єдності радянського народу [7, с. 57].

У багатьох статтях висвітлювався досвід інтернаціонального виховання окремих шкіл: СШ № 51 м. Києва (Г.Ігнатовська), СШ № 57 м. Києва (О.Ломазова), Орданівська СШ Полтавської області (В. Петренко), СШ № 10 м. Одеси (І.Портной), Чернівецька СШ № 2 (В.Заслуженюк, М.Кравченко та Л.Панченко), СШ № 34 м. Сімферополя (В. Фарфоровський), Лопатинська СШ Львівської області (М.Мельник), СШ № 21 м. Києва (Ф.Савченко), Богданівська СШ ім. В.І.Леніна Кіровоградської області (І.Ткаченко), Великобичківська школа-інтернат Закарпатської області (Д.Копинець), Калуська СШ № 1 (М.Сливоцький), Любешівська СШ Волинської області (Р.Горщар), СШ № 16 м. Хмельницький (В.Шайнога), СШ № 1 м. Дрогобича (Р.Гершдерфер), СШ № 118 м. Одеси (О.Большой). Як бачимо, географія публікацій була широкою і охоплювала всі області тодішньої України та зарубіжні країни. Так, у статті міністра освіти Грузинської РСР Т. Лашкарашвілі, вміщеній у № 2 за 1971 рік, описаний досвід здійснення інтернаціональних зв'язків школярів Махарадзевського району Грузії та Херсонської області України і шкіл № 10 м. Тбілісі та № 61 м. Києва [3].

У частині статей розкривалися форми інтернаціонального виховання. Про це, зокрема, писали О.Чемерис, Т.Лашкарашвілі, О.Опаленик, В.Фарфоровський та інші. Так, О.Чемерис у статті „Перспективні форми інтернаціонального виховання” (№ 3 за 1967 р.) зазначала, що до редакції журналу надходило дуже багато статей, предметом яких були форми інтернаціонально виховання. Автор відзначав, що педагогічна громадськість шукала нові, ефективні шляхи інтернаціонального виховання і, зробивши огляд таких статей, узагальнила форми інтернаціонального виховання, що використовувалися у той час. Серед них: листування зі школярами та молоддю радянських республік та зарубіжних країн; бесіди, диспути, лекції, доповіді, політінформації на основі листування; свята, фестивалі, вечори та тижні інтернаціональної дружби; вікторини, конкурси, естафети; заочні та справжні мандрівки/екскурсії до республік; інтернаціональні зустрічі; вечори іноземною мовою: конкурс на кращий вірш, сценку, оповідання, пісню іноземною мовою; читацькі конференції за творами зарубіжних авторів; тематичні вечори; збори дружини іноземними мовами; зустрічі з туристами та громадянами, які побували за кордоном; пошукова робота; випуск стінгазет та радіогазет; організація роботи музею; прослуховування радіопередач з країн Радянського Союзу та країн народної демократії (КНР, Чехословацької республіки,

Польської народної республіки тощо); мітинги інтернаціональної солідарності дітей [9, с. 76-79]. Усі автори, описуючи різноманітні форми інтернаціонального виховання, наголошували, що у школах радянської України найпоширенішими, найдієвішими та найцікавішими для дітей були такі форми, як листування, свята інтернаціональної дружби, заочні мандрівки та справжні екскурсії.

Питання інтернаціонального виховання під час вивчення окремих предметів висвітлювали Л.Боголюбов (на уроках історії), Н.Манекіна (на уроках ботаніки), І.Громашева та М.Мельник (на уроках географії), М.Матрохін та В.Неділько (на уроках літератури).

Предметом значної кількості статей (46 %) в тій чи іншій мірі ставала робота клубів інтернаціональної дружби (КІД), які були основною формою роботи з інтернаціонального виховання. О.Большой, Л.Панченко, Р.Горща, В.Шайнога, В.Заслуженюк, В.Андрущак, М.Заставна, М.Сливоцький, О.Єгоричева та інші описували організацію роботи клубів, їхнє керівництво, секції, форми виховної роботи. Так, стаття І.Портного „Виховують інтернаціоналістів” у № 8 за 1982 р. подає відомості про кількість КІДів в Одеській області, де їх нараховувалося близько 200 [7, с. 57]. Таке ж число наводить О.Опаленик у статті в № 11 за 1972 р. „Збагачувати зміст, урізноманітнювати форми інтернаціонального виховання”, говорячи про кількість КІДів у Закарпатті [5, с. 31]. У тому ж номері місячника В.Андрущак у статті „Діяльність клубів інтернаціональної дружби” зазначає, що в Києві на той час існувало 167 КІДів [1, с. 35].

У всіх школах радянської України працювали КІДи з такими назвами: „Дружба”, „Мир”, „Планета дружби”, „Сузір'я-15”, „Сузір'я дружніх”, „Факел”, ім. Моріса Тореза, ім. Ернста Тельмана. У деяких клубах секції мали тематичні назви, що дають нам уявлення про напрямки їхньої роботи: „Моя Батьківщина – СРСР”, „Братні країни соціалістичної співдружності”, „Два світи – два дитинства”, „Національно-визвольна боротьба”, „Імперіалізм – ворог дитинства”, „Друзі різнокольорових галстуків”, „Міжнародний молодіжний рух”, „Світ п'яти континентів”, „Юність планети”, „Наші зарубіжні друзі”. Як бачимо, робота КІДів була спрямована як на внутрішнє, так і зовнішнє інтернаціональне виховання школярів.

Велику роль у діяльності КІДів відігравали їхні керівники, до яких висувалися високі вимоги. Вони повинні були знати хоча б одну іноземну мову, історію, культуру, мистецтво братніх народів, мати організаторський хист, використовувати різноманітні форми роботи. Зазвичай керівниками КІДів виступали вчителі історії, географії, іноземної мови або літератури.

Аналіз статей, предметом яких стали КІДи та їхня діяльність, дає уявлення про різноманітні форми роботи з інтернаціонального виховання: листування, бесіди, диспути, лекції, доповіді, політінформації на основі листування; свята, фестивалі, вечори та тижні інтернаціональної дружби; вікторини, конкурси, естафети; заочні та реальні мандрівки/екскурсії до республік; інтернаціональні зустрічі; вечори іноземною мовою, конкурси на кращий вірш, оповідання, сценку, пісню іноземною мовою; читацькі

конференції за творами зарубіжних авторів; тематичні вечори; зустрічі з туристами та громадянами, які побували за кордоном; пошукова робота; випуск стіннівок, інформаційних бюлетенів, оформлення стендів та тематичних виставок; організація роботи музею; заочні олімпіади дружби (математичні, фізичні, хімічні, історико-географічні та інші); перегляд та обговорення кінофільмів, тематичні кінофестивалі. Наприклад, у СШ № 2 м. Чернівці КІД, створений ще у 1958 році, носив ім'я Даніеля Феррі – п'ятнадцятирічного хлопчика, який загинув під час розгону антифашистської демонстрації членів комуністичної спілки молоді Франції. Клуб мав емблему, прапор і девіз („Через дружбу – до миру”). Клуб проводив інтернаціональні зустрічі (наприклад, з іноземними студентами Московського університету ім. Патріса Лумумби – представниками Аргентини, Бразилії, Куби, Венесуели, які розповідали про життя у їхніх країнах), політичні мітинги (наприклад, у відповідь на події в районі Карибського моря, на підтримку визвольної боротьби героїчного кубинського народу). Про змістовність роботи клубу свідчить той факт, що клуб підтримував зв'язки із зарубіжними КІДами, редакціями молодіжних газет, школами, учнями. У клубі був музей, у який містив багато експонатів – листів, фотографій, подарунків. Члени клубу випускали стіннівку „За мир і дружбу”, а також діяла радіостанція „Чайка” [6]. Автор статті підкреслював, що робота клубу інтернаціональної дружби позитивно впливала на загальний розвиток школярів, на формування світогляду, пробуджувала їхню ініціативу, розширювала кругозір, сприяла вихованню почуття відповідальності і формуванню ділових якостей (точності, акуратності, уважності). Крім цього, матеріали, зібрані КІДом, використовувалися на уроках історії, географії, літератури.

А у Новоскоморохівській восьмирічній школі Івано-Франківської області діяв інтернаціональний гурток, основною метою якого було встановлення і зміцнення дружніх зв'язків з учнями братніх союзних республік та соціалістичних країн. Заняття гуртка проводилися двічі на тиждень. Члени гуртка листувалися з дітьми з Чехословаччини, Болгарії, Польщі, Югославії, Куби, Китаю, обмінювалися з ними дитячими журналами, газетами, значками, сувенірами [8, с. 93].

Багато статей зустрічаємо про єдність патріотичного та інтернаціонального виховання підрастаючого покоління. Це зумовлено тим, що ХХV з'їзд КПРС особливо наголосив на необхідності формування у молодого покоління почуття радянського патріотизму та пролетарського інтернаціоналізму, що було невід'ємною частиною системи комуністичного виховання. Цьому питанню присвячені, зокрема, статті Д.Копинця, Н.Никала, Ю.Руденка, І.Громашевої, М.Мельника, В.Савченка, О.Бевзи, О.Опаленик, Н.Тернової, В.Панібудьласки, М.Зубалія. Усі дослідники наголошували, що патріотичне та інтернаціональне виховання нерозривно пов'язані, оскільки неможливо виховати інтернаціоналіста без формування у нього якостей патріота. Так, Л.Голубовська і М.Король зазначали, що не можна бути справжнім інтернаціоналістом, не будучи патріотом своєї Вітчизни [2, с. 63], а

О.Опаленик стверджувала, що інтернаціональне виховання збагачує патріотичні прагнення і почуття учнів [4].

Зазначимо, що всі статті мали яскраве ідеологічне забарвлення. Сутність інтернаціонального виховання і його здійснення висвітлювалися з позиції пануючої в той час ідеології і передбачало виховання у дусі ідеології дружби народів, пролетарського інтернаціоналізму і встановлення братніх зв'язків з трудящими всіх країн. Більшість авторів у своїх статтях спиралися на матеріали партійних з'їздів, виступів генерального секретаря ЦК КПРС. Так, організатори інтернаціонального виховання у своїй роботі керувалися матеріалами XXIV і XXV з'їздів КПРС, XVII з'їзд ВЛКСМ і XXII з'їзду ЛКСМУ, пленумів ЦК КПРС (наприклад, червневий 1969 року), постановами ЦК КПРС і Ради міністрів СРСР (наприклад, „Про заходи дальшого поліпшення роботи середніх загальноосвітніх шкіл”, 1967 р., „Про 60-ту річницю утворення СРСР” та ін.). Це було закономірним явищем, бо вся виховна робота була під пильною увагою і контролем пануючої у ті часи Комуністичної партії. Але якщо відкинути ідеологічну забарвленість статей, то досвід роботи з інтернаціонального виховання може бути використаний у виховному процесі в сучасних школах.

Висновки. Таким чином, науково-педагогічний місячник „Радянська школа” був дзеркалом розвитку педагогічної думки у другій половині ХХ ст. У ньому друкувалися статті, що висвітлювали різноманітні проблеми стосовно організації навчально-виховної роботи у навчальних закладах. Серед них чільне місце посідала проблема інтернаціонального виховання підростаючого покоління. Аналіз статей журналу дає уявлення про організацію інтернаціонального виховання у загальноосвітніх школах України у 50-80-х роках ХХ ст., а також про формування теорії цього важливого напрямку виховної роботи (завдання, методи і форми виховання).

Вважаємо, що вивчення теорії та практики інтернаціонального виховання, що склалася у загальноосвітніх закладах України у 50-80-х роках ХХ ст., може слугувати для організації полікультурного та міжетнічного виховання у сучасних школах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрушак В.М. Діяльність клубів інтернаціональної дружби / В.М.Андрушак // Радянська школа. – 1972. – № 11. – С. 35-39.
2. Голубовська Л.В. Сіяти зерна інтернаціоналізму / Л.В.Голубовська, М.П.Король // Радянська школа. – 1982. – № 11. – С. 63-64.
3. Лашкарашвілі Т.В. Виховуємо інтернаціоналістів/ Т.В.Лашкарашвілі // Радянська школа. – 1971. – № 2. – С. 21-25.
4. Опаленик О.В. Героїко-патріотичне та інтернаціональне виховання учнів/ О.В.Опаленик // Радянська школа. – 1983. – № 9. – С. 38-43.
5. Опаленик О.В. Збагачувати зміст, урізноманітнювати форми інтернаціонального виховання / О.В.Опаленик // Радянська школа. – 1972. – № 11. – С. 31-34.
6. Панченко Л.. Клуб інтернаціональної дружби / Л.І.Панченко // Радянська школа. – 1966. – № 6. – С. 73-77.

7. Портной І.М. Виховують інтернаціоналістів / І.М.Портной // Радянська школа. – 1982. – № 8. – С. 57-61.
8. Цимбалістий Р.М. Інтернаціональний гурток у восьмирічній школі / Р.М.Цимбалістий // Радянська школа. – 1964. – № 2. – С. 93-95.
9. Чемерис О.Д. Перспективні форми інтернаціонального виховання (огляд статей) / О.Д.Чемерис // Радянська школа. – 1967. – № 3. – С. 75-80.

АНОТАЦІЯ

Лях О.В. Відображення питань інтернаціонального виховання у науково-педагогічному місячнику „Радянська школа” (50-80-ті роки ХХ ст.). У статті здійснено спробу проаналізувати внесок науково-педагогічного місячника „Радянська школа” у становлення і розвиток теорії інтернаціонального виховання. Автор показує, що журнал „Радянська школа” був дзеркалом розвитку педагогічної думки в Україні у другій половині ХХ ст., і проблема інтернаціонального виховання посідала чільне місце серед тем, що висвітлювалися журналом. У статтях журналу подавалися як теоретичні, так і практичні відомості.

Ключові слова: „Радянська школа”, інтернаціональне виховання, КІД (клуб інтернаціональної дружби), форми виховної роботи.

АНОТАЦІЯ

Лях О.В. Отражение вопросов интернационального воспитания в научно-педагогическом месячнике «Советская школа» (50-80-е годы ХХ ст.). В статье предпринята попытка проанализировать вклад научно-педагогического месячника «Радянська школа» в становлении и развитии теории интернационального воспитания в Украине. Автор показывает, что журнал «Радянська школа» был зеркалом развития педагогической мысли в Украине во второй половине ХХ в., а проблема интернационального воспитания занимала важное место среди тем, которые освещал журнал. В статьях журнала подавались сведения как теоретического, так и практического характера.

Ключевые слова: «Радянська школа», интернациональное воспитание, КИД (клуб интернациональной дружбы), формы воспитательной работы.

SUMMARY

Lyakh O.V. The representation of international education questions in monthly „Radyans'ka shkola” magazine (50es-80es) of the 20 th century. The author of the article made the attempt to analyze the contribution of the scientific-pedagogical magazine „Radyans'ka shkola” to the formation and development of the international education theory in Ukraine. The author shows, that the magazine „Radyans'ka shkola” mirrored the development of the pedagogical thought in Ukraine in the second half of the ХХth century. The problem of the international education occupied the notable place among the topics, reflected in the magazine.

Key words: „Radyans'ka shkola”, international education, CIF (the club of the international friendship), forms of educational work.